

Ақмешіт

Газет
1994 жылдың 15 сәуірінен
бастап шығады

• Қалалық қоғамдық-саяси әлеуметтік-
ақпараттық тарихи-танымдық газет •
E-mail: akmeshit.kz@mail.ru

апталығы

3 ақпан
сейсенбі

№9 (2221)

2026 жыл

2026 жылғы 30 қаңтар
ЖОБА

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ КОНСТИТУЦИЯСЫ

Біз, біртұтас Қазақстан халқы, байырғы қазақ жерінде мемлекеттілікті нығайта отырып, Ұлы Даланың мыңжылдық тарихының сабақтастығын сақтап, мемлекеттің унитарлы сипатын, оның шекарасы мен аумағының тұтастығына қол сұғуға болмайтынын нақтылап, Әділетті Қазақстан идеясын және Заң мен Тәртіп қағидатын ұстанып, азаматтардың құқықтары мен бостандықтары мүлтіксіз сақталатынын мәлімдеп, бірлік пен ынтымақ, этносаралық және конфессияаралық татулық қағидаттарына сүйеніп, мәдениет пен білім, ғылым мен инновация құндылықтарын бағдарға алып, табиғатты аялау қажеттігін мойындап, бейбітшілікке және барлық елмен достасыз ұмтылып, келешек ұрпақ алдындағы аса жоғары жауапкершілікті сезініп, Қазақстан Республикасының Ата Заңын – осы Конституцияны қабылдаймыз.

1 бөлім Конституциялық құрылыс негіздері

1-бап
Қазақстан Республикасы – демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет. Мемлекеттің ең жоғары құндылығы – адам мен оның өмірі, құқықтары мен бостандықтары.

2-бап
1. Қазақстан Республикасы – унитарлы мемлекет. Басқару үлгісі – президенттік республика.
2. Қазақстан Республикасының Егемендігі оның бүкіл аумағын қамтиды. Мемлекет өз аумағының тұтастығын, бөлінбеуін, оған қол сұғушыларын қамтамасыз етеді.
3. Қазақстан Республикасының әкімшілік-аумақтық құрылысы конституциялық заңда айқындалады.
4. Қазақстан Республикасының елордасы – Астана қаласы. Елорда мәртебесі заңда айқындалады.
5. Қазақстан Республикасы мен Қазақстан ағуларының мәні бірдей.
6. Қазақстан Республикасының Егемендігі, Тәуелсіздігі, унитарлығы, аумақтық тұтастығы мен басқару үлгісі өзгермейді.

3-бап
1. Қазақстан Республикасы қызметінің негіз құраушы қағидаттары: Егемендік пен Тәуелсіздікті қорғау; адам құқықтары мен бостандықтарын сақтау; заң мен тәртіп үстемдігін қамтамасыз ету; жалпыұлттық бірлікті бекемдеу; халықтың әл-ауқатын арттыру; жауапты әрі жасампаз отаншылдық идеясын орнықтыру; қоғамдық диалогты дамыту; еңбексүйгіштік, прогресс, білім құндылықтарын бекіту; жоғары экологиялық мәдениет қалыптастыру; тарихи-мәдени мұраны сақтау; төл мәдениетті қолдау.
2. Қазақстан Республикасы адам капиталын, білімді, ғылымды, инновацияны дамытуды мемлекет қызметінің стратегиялық бағыты деп таниды.

4-бап
1. Мемлекеттік биліктің бірден-бір бастауы және Егемендік несі – Қазақстан халқы.
2. Халық билікті жалпыхалықтық референдум және еркін сайлау арқылы тікелей жүргізеді, сондай-ақ өз билігін мемлекеттік органдар арқылы жүзеге асырады.
3. Қазақстан Республикасында билікті ешкім де иемденіп кете алмайды. Билікті иемденіп кету заңмен қудаланады. Халық пен мемлекет атынан Қазақстан Республикасының Президенті, сондай-ақ конституциялық өкілеттігі шегінде Қазақстан Республикасының Құрылтайы әрекет етеді. Қазақстан Республикасының Үкіметі мен өзге де мемлекеттік органдар өздеріне берілген өкілеттік шегінде мемлекет атынан әрекет етеді.
4. Қазақстан Республикасында мемлекеттік билік біртұтас және ол заң шығарушы, атқарушы, сот тармақтарына бөліну, өзара іс-қимыл жасау қағидатына сәйкес Конституция мен заңдар негізінде жүзеге асырылады.

МЕМЛЕКЕТТІҢ ҒАНА ЕМЕС, БҮКІЛ ХАЛЫҚТЫҢ ОРТАҚ ҚҰЖАТЫ

Қазақстанның жаңа Конституциясының жобасы ресми түрде жарияланды. Бұл – еліміздің саяси-құқықтық жүйесін түбегейлі жаңғыртуға бағытталған ауқымды әрі жауапты қадам.
Конституцияның жаңа нұсқасының басты ерекшелігі адамға бағдарланған мемлекет қағидатының айқын бекітілуі. Алғаш рет адам құқықтары мен бостандықтары мемлекеттің негізгі басымдығы ретінде Препамбулада көрсетілді. Әділеттілік, Заң мен Тәртіп, табиғатқа ұқыпты қарау, цифрлық ортадағы құқықтарды қорғау сияқты қағидаттар Конституция деңгейінде бекітуге ұсынылып отыр.
«Біз, біртұтас Қазақстан халқы, байырғы қазақ жерінде мемлекеттілікті нығайта отырып, Ұлы Даланың мыңжылдық тарихының сабақтастығын сақтап, мемлекеттің унитарлы сипатын, оның шекарасы мен аумағы-

ның тұтастығына қол сұғуға болмайтынын нақтылап, Әділетті Қазақстан идеясын және Заң мен Тәртіп қағидатын ұстанып, азаматтардың құқықтары мен бостандықтары мүлтіксіз сақталатынын мәлімдеп, бірлік пен ынтымақ, этносаралық және конфессияаралық татулық қағидаттарына сүйеніп, мәдениет пен білім, ғылым мен инновация құндылықтарын бағдарға алып, табиғатты аялау қажеттігін мойындап, бейбітшілікке және барлық елмен достасыз ұмтылып, келешек ұрпақ алдындағы аса жоғары жауапкершілікті сезініп, Қазақстан Республикасының Ата Заңын – осы Конституцияны қабылдаймыз», – деп басталатын Жаңа Ата Заң жобасындағы бастапқы мәтін мен препамбулага «Ұлы Дала» ұғымы енгізіліп, сондай-ақ «Әділетті Қазақстан» және «Құқық пен тәртіп» ұғымдары да нақтыланғанын байқауға болады.

Сондай-ақ білім мен ғылым, мәдениет пен инновация мемлекеттің стратегиялық болашағын айқындайтын басты құндылықтар ретінде белгіленіп, Қазақстан дамуының табиғи байлықтарға емес, адами капиталға негізделетінін аңғартатын маңызды бетбұрыс ретінде көрініс табады.

5-бап
1. Қазақстан Республикасының қолданыстағы құқығы – Конституцияның, оған сәйкес келетін заңдардың, Қазақстан Республикасы Конституциялық Соты мен Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының нормативтік қаулыларының, өзге де нормативтік құқықтық актілердің, Қазақстан Республикасының халықаралық шарт міндеттемелерінің нормалары.
2. Конституцияның ең жоғары заңды күші бар және ол Қазақстан Республикасының бүкіл аумағында тікелей қолданылады.
3. Қазақстан Республикасының аумағында халықаралық шарттарды қолдану тәртібі заңдарда айқындалады.
4. Барлық заңдар мен Қазақстан Республикасы ратификациялаған халықаралық шарттар жарияланады. Азаматтардың құқықтарына, бостандықтары мен міндеттеріне қатысты нормативтік құқықтық актілердің ресми жариялануы – оларды қолданудың міндетті шарты.
5. Азаматтарға жаңа міндеттер жүктейтін немесе олардың жағдайын нашарлататын заңдардың кері күші болмайды.
Жауаптылықты белгілейтін немесе күшейтетін заңдардың кері күші болмайды.
Жаңа заң бұрын жасалған құқық бұзушылық үшін жауаптылықты жоятын немесе жеңілдететін болса, жаңа заң қолданылады.
6. Қазақстан Республикасының жекелеген өңірлерінің экономикасын қарқынды дамыту мақсатында конституциялық заңдарға сәйкес қаржы саласына қатысты арнаулы құқықтық режим немесе «арқынды дамитын қала» арнаулы құқықтық режимі белгіленуі мүмкін. Осы арнаулы құқықтық режимдер мемлекеттік басқару, сот жүйесінің жұмыс істеу ерекшеліктерін көзге алғанда жүзеге асырылуы мүмкін.

6-бап
1. Қазақстан Республикасында идеологиялық және саяси әралуандық танылады. Мемлекеттік органдар саяси партия ұйымын құруға жол бермейді.
2. Қоғамдық бірлестіктер заң алдында тең. Мемлекеттің қоғамдық бірлестік ісіне, ал қоғамдық бірлестіктің мемлекет ісіне заңсыз араласуына және қоғамдық бірлестікке мемлекеттік орган функцияларын жүктеуге жол берілмейді.
3. Мақсаты немесе әрекеті конституциялық құрылыс негіздерін күштеп өзгертуге, Қазақстан Республикасының тұтастығын және қоғамдық тәртіпті бұзуға, ұлттық қауіпсіздікке нұқсан келтіруге, соғысты, әлеуметтік, нәсілдік, ұлттық, діни араздықты қоздыруға бағытталған қоғамдық бірлестік құруға және оның қызметіне, сондай-ақ заңнамада көзделмеген әскерилендірілген жасақ құруға тыйым салынады.
4. Басқа мемлекеттің саяси партиясы мен кәсіптік одағының, діни негіздегі саяси партияның қызметіне жол берілмейді, сондай-ақ саяси партия мен кәсіптік одақты шетелдік заңды тұлғаның, шетел азаматы мен азаматтығы жоқ адамның, шетелдік қатысуы бар заңды тұлғаның, шет мемлекет пен халықаралық ұйымның қаржыландыруына жол берілмейді.
5. Коммерциялық емес ұйымның шет мемлекеттен, халықаралық және шетелдік заңды тұлғадан, шетел азаматы мен азаматтығы жоқ адамнан алатын ақша қаражатының қозғалысы және активтері туралы ақпарат Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес ашық әрі қолжетімді болуға тиіс.

7-бап
1. Дін мемлекеттен бөлек.
2. Қазақстан аумағында діни ұйымдардың қызметі заңға сәйкес жүзеге асырылады және ол конституциялық құрылыс негіздерін, адам құқықтары мен бостандықтарын қорғау, ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, қоғамдық тәртіпті, азаматтардың денсаулығын және қоғамның адамгершілік болмысын қорғау мақсатында шектелуі мүмкін.

8-бап
1. Қазақстан Республикасында мемлекеттік меншік пен жеке меншік танылады және тең қорғалады.
2. Меншікті пайдалану қоғам мен мемлекет игілігіне қызмет етуге, қоршаған ортаға зиян келтірмеуге, басқа тұлғалардың құқықтарына және заңмен қорғалатын мүдделеріне нұқсан келтірмеуге тиіс. Меншік субъектілері мен объектілері, меншік иелері құқықтарының көлемі мен шегі, оларды қорғау кепілдіктері заңда айқындалады.

КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ РЕФОРМАЛАР ТУРАЛЫ КЕЗДЕСУ ӨТТІ

Облыстық мәслихат төрағасы Мұрат Тілеубетовтің қатысуымен Конституциялық реформаларға арналған кездесу өтті. Жиынға облыстық мәслихат депутаттары, аудандық мәслихат төрағалары мен депутаттары қатысты.
Жиында облыстық мәслихат төрағасы Мұрат Тілеубетов жаңа Конституцияның мән-маңызына тоқталып, оның қоғам мен мемлекет үшін қаншалықты маңызды екенін атап өтті.
– Бастапқыда парламенттік реформа аясында Ата Заңның шамамен 40 бабына өзгерістер енгізу көзделгенмен, талқылау барысында реформаның ауқымы әлдеқайда кең екені айқындалды. Конституцияда Әділеттілік, Заң мен Тәртіп, бірлік пен келісім, тәуелсіздік пен аумақтық тұтастық өзгермейтін құндылықтар ретінде бекітіліп, білім мен ғылымға, адами капиталға, цифрландыруға айрықша мән берілген. Сонымен қатар жаңа Парламент – Құрылтайдың құрылуы, Халық кеңесі мен

вице-президент институтының енгізілуі халық пен билік арасындағы байланысты күшейтіп, «Еститін мемлекет» қағидатын іске асыруға жол ашды, – деді мәслихат төрағасы.
Жиында облыстық мәслихат депутаты Мақсұт Нәлібаев, онлайн байланыс арқылы қатысқан Қармақшы аудандық мәслихат төрағасы Әділ Қошалақов сөз алып, Конституциялық реформалардың елдің саяси жүйесін жаңғыртудағы және азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын кеңейтудегі мән-маңызына тоқталды.

Облыстық мәслихат төрағасы Мұрат Тілеубетовтің қатысуымен Конституциялық реформаларға арналған кездесу өтті. Оған Қазақстанның Еңбек ері, Конституциялық реформа жөніндегі комиссияның мүшесі Имамзада Шағыртаев, облыстық қоғамдық кеңес мүшелері, бизнес-қоғамдастықтар, үкіметтік емес ұйымдарының өкілдері қатысты.
Алдымен облыстық мәслихат төрағасы еліміздің келешегі, демократиялық, әлеуметтік, құқықтық мемлекет ретінде орнығуы ең алдымен Ата Заңның мазмұны мен маңызына тікелей байланысты екенін атап өтіп, бірқатар маңызды өзгерістерге тоқталды.

Жиында Қазақстанның Еңбек ері, Қызылорда облысының Құрметті азаматы, Конституциялық реформа жөніндегі комиссияның мүшесі Имамзада Шағыртаев, Қызылорда облыстық Қоғамдық кеңесінің төрағасы Сұлтанбек Тәуіпбаев конституциялық реформалардың маңыздылығын атап өтті.
Жиын соңында облыстық мәслихат төрағасы Мұрат Тілеубетов жаңа Конституцияның елдің бірлігі мен тұрақтылығын, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын нығайтуға бағытталғанын атап өтіп, аталған реформаларға қолдау білдіру – әрбір азаматтың ортақ жауапкершілігі екенін жеткізді.

«Ақмешіт-ақпарат»

ЖАҢА КОНСТИТУЦИЯ ЖОБАСЫ: ҰЛТТЫҚ ДАМУДЫҢ БЕРІК ІРГЕТАСЫ

Конституциялық реформалар жөніндегі комиссия Қазақстан Республикасының жаңа Ата Заңының жобасын жариялады. Бұл құжат азаматтардан, саяси партиялардан, қоғамдық ұйымдар мен сарапшылардан түскен ұсыныстарды мұқият талдаудың, ашық қоғамдық талқылаулардың, сондай-ақ жаңа нормалар мен ережелерді жан-жақты әрі тиянақты пысықтаудың нәтижесінде жүзеге асады.

Үкімет отырысында Премьер-министр Олжас Бектенов жаңа Конституция жобасын халыққа түсіндіру бойынша кеңес өткізді. Үкімет басшысы барлық деңгейдегі министрліктер мен әкімдіктерге жаңа Конституция жобасын халыққа жан-жақты түсіндіру жұмыстарын күшейтуді тапсырды.
Осыған орай, облыс әкімдігінде аймақ басшысы Нұрлыбек Нәлібаевтың төрағалығымен Конституциялық реформалар жөніндегі өңірлік актив отырысы өтті. Оған мәслихат депутаттары, құқық қорғау органдарының, басқармалар мен аумақтық департаменттердің басшылары, қоғамдық кеңестің мүшелері, зиялы қауым, бұқаралық ақпарат құралдарының өкілдері қатысты.

Аймақ басшысы жаңа Конституция жобасының маңыздылығына тоқталып, Сыр өңірі жұртшылығын бұл бастамаға жоғары жауапкершілікпен, белсенді атсалысуға шақырды.

– Мемлекет басшымыз Қасым-Жомарт Кемелұлы 2025 жылғы 8 қыркүйекте халыққа арнаған Жолдауында Қазақстанда бір палаталы Парламент құру жөнінде бастама көтерді. Бұл ұсыныс Конституциялық реформаны жүзеге асыруға негіз болып, Парламенттік реформа жөніндегі арнайы Жұмыс тобы құрылды. Қазан айынан бері еліміздегі саяси партиялардан, сарапшылардан, саяси-қоғамдық институттардан, үкіметтік емес ұйымдардан, азаматтарымыздан Парламенттік реформаға қатысты ұсыныстар жинақталды. Мемлекет басшымыз Сыр өңірінде өткен Ұлттық құрылтайдың қорытынды бекініш отырысында жұмыс тобының ұсыныстарын негізге ала отырып, Қазақстанның алдағы саяси бағыт-бағдарын айқындап берді. Президентіміз Құрылтайда еліміздегі бұған дейінгі ауқымды саяси реформаларының жалғасы ретінде Конституциялық реформаға қатысты өз ұстанымдарын жеткізді. Ел тарихындағы маңызды шешімдерді ұсынды. Жаңа Ата Заңның жобасындағы бірқатар баптар мен бөлімдердің мазмұны тұтас конституциялық моделді айтарлықтай жаңғыртуға, саяси-қоғамдық институттарды жетілдіруге, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғау тетіктерін күшейтуге негіз болады. Бұл – ел тарихындағы маңызды әрі тағдырлы қадам болмақ, – деді облыс әкімі.

Жиында ҚР Парламенті Сенатының жанындағы Сенаторлар кеңесінің мүшесі, Қызылорда облысының құрметті азаматтары Бекмырза Қайыпұлы мен Мұрат Бактиярұлы, облыс прокуроры Ризабек Кәрімұлы, облыстық мәслихаттың төрағасы, Конституциялық комиссияның мүшесі Мұрат Жолкелдіұлы, Қазақстанның Еңбек Ері, Конституциялық комиссияның мүшесі Имамзада Қуанышбайұлы өз ұсыныс-пікірлерін білдірді.

«Ақмешіт-ақпарат»

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ КОНСТИТУЦИЯСЫ

16-бап
1. Зан мен сот алдында бәрі тең.
2. Қазақстан Республикасының азаматын, Қазақстан Республикасының аумағында тұратын немесе уақытша жүрген шетел азаматы мен азаматтың жоқ адамды тегіне, әлеуметтік, лауазымдық және мүліктік жағдайына, жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, діни көзқарасына, нанымна, тұрғылықты жеріне немесе кез келген өзге де себептерге байланысты кемсітуге болмайды.

17-бап
1. Өмір сүру құқығы – әр адамның абсолютті және ажырамас құқығы.
2. Ешкімнің өз бетімен адам өмірін қосаға құқығы жоқ.
3. Өлім жазасына тыйым салынған.

18-бап
1. Әр адамға жеке басына тиіспеу құқығына және жеке бас бостандығы құқығына кепілдік беріледі.
2. Сот шешімінсіз адамды заңда көзделген мерзімнен артық ұстауға болмайды.
3. Күзетпен ұстауға сот шешімімен ғана рұқсат етіледі және оған шағым жасау құқығы беріледі.
3. Әр адамға ұсталған сәтте бостандығын шектеу негізгі мен құқықтары түсіндіріледі.
4. Ұсталған адамның, құдіктінің, айыпталушының тиісінше ұсталған, құдікті ретінде танылған немесе айып тағылған соттан бастап адвокат (қорғаушы) көмегін пайдалануға құқығы бар.

19-бап
1. Заңды күшіне енген сот үкімімен адамды кінәлі деп танымайынша, ол жасаған қылмыстық құқық бұзушылыққа кінәлі деп саналады.
2. Ешкім өз-өзіне, жұбайына (зайыбына) және заңда айқындалған жақын туыстарына қарсы айғақ беруге міндетті емес.
Діни қызметшілер өздеріне сеніп, сырын ашқан адамдарға қарсы куәлік етуге міндетті емес.
3. Адамды дәл сот құқық бұзушылық үшін қылмыстық немесе әкімшілік жауапкершілікке қайта тартуға тыйым салынады.

20-бап
1. Адамның ар-намысы мен қадір-қасиетіне тиіспеу болмайды және олар заңмен қорғалады.
2. Ешкімді азаптауға, оған зорлық-зомбылық жасауға, басқа да қатыгездік көрсетіп немесе адамның қадір-қасиетін қорлап жәбірлеуге және жазалауға болмайды.

21-бап
1. Жеке өміріге қол сұқпау құқығына, жеке және отбасы құпиясының болу құқығына, шифрлық технологияларды қолдануды қоса алғанда, дербес деректерді заңсыз жинаудан, өңдеуден, сақтаудан және пайдаланудан қорғау құқығына заңмен кепілдік беріледі.
2. Банк операцияларының, жеке салымдар мен жинақтардың, жазыққан хаттардың, телефон арқылы сөйлескен сөздердің, пошта хабарламаларының және байланыс құралдарының, оның ішінде шифрлық технологияларды қолдану арқылы берілген өзге де хабарламалардың құпиясы заңмен қорғалады. Бұл құқықты шектеуге заңда белгіленген жағдайда және көзделген тәртіппен ғана жол беріледі.
3. Мемлекеттік органдар, қоғамдық бірлестіктер, лауазымды адамдар және бұқаралық ақпарат құралдары әр адамға өз құқықтары мен мүдделеріне қатысты құжатпен, шешіммен және ақпарат көзімен танымсу мүмкіндігін қамтамасыз етуге міндетті.

22-бап
1. Әр адам өзінің қай ұлтқа жататынын айқындауға, оны көрсетуіге не көрсетпеуге құқылы.
2. Әр адамның ана тілі мен төл мәдениетін қолдауға, қарым-қатынас жасау, тәрбие беру, оқу мен шығармашылық тілін еркін таңдауға құқығы бар.

23-бап
1. Сөз еркіндігіне, ғылыми, техникалық, көркем шығармашылық еркіндігіне кепілдік беріледі.
2. Зияткерлік меншік заңмен қорғалады.
3. Мемлекеттік құпияларды қоспағанда, еркін ақпарат алу және тарату құқығы заңмен тыйым салынбаған кез келген тәсілмен іске асырылады. Қазақстан Республикасының мемлекеттік құпияларын құрайтын мәліметтер тізбесі заңда айқындалады.
4. Сөз еркіндігі және ақпарат тарату басқа адамдардың ар-намысы мен қадір-қасиетіне, азаматтарды денсаулығы мен қоғамның адагершілік болмысына нұқсан келтірмеуге, қоғамдық тәртіпті бұзбауға тиіс.
5. Цензураға тыйым салынады.
6. Қазақстан Республикасының конституциялық құрылыс негіздерін күштеп өзгерту, аумақтық тұтастығына, Егемендігі мен Тәуелсіздігіне қол сұғуға, қоғамдық тәртіпті бұзуды, ұлттық қауіпсіздікке нұқсан келтіруді, соғысты, қарулы қақтығысты, әлеуметтік, нәсілдік, ұлттық, этностық, діни басымдықты немесе алауыздықты, қатыгездік пен зорлық-зомбылықты насихаттауға, сондай-ақ арандату әрекетіне және оған шақыруға жол берілмейді.

24-бап
1. Заңда белгіленген жағдайларды қоспағанда, Қазақстан Республикасының аумағында заңды түрде жүрген әр адамның ел аумағында еркін жүріп-тұруы және тұрғылықты жерін еркін таңдау құқығы бар.
2. Әр адамның Қазақстан Республикасынан тыс жерге шығуға құқығы бар. Бұл құқықты шектеуге заңда белгіленген жағдайда және көзделген тәртіппен жол беріледі. Қазақстан Республикасы азаматтарының Қазақстан Республикасына кедергісіз оралуға құқығы бар.

25-бап
1. Әр адамның ар-ождан бостандығына құқығы бар.
2. Ар-ождан бостандығы құқығын пайдалану жалпыламазат пен азамат құқықтарын, мемлекет алдындағы міндеттерді шектемеуге тиіс.

26-бап
1. Қазақстан Республикасы азаматтарының бірлестік құру бостандығына құқығы бар. Қоғамдық бірлестік қызметі заңмен реттеледі.
2. Қазақстан Республикасы Конституциялық Сотының, Жоғарғы Сотының және өзге де соттарының төрағалары мен судьялары, Орталық сайлау комиссиясының, Жоғарғы аудиторлық палатасының төрағалары мен мүшелері, құқық қорғау органы және арнаулы мемлекеттік орган қызметкерлері мен жұмыскерлері, әскери қызметшілер саяси партия мен саяси топқа болуға, қандай да бір саяси партияны немесе қоғамдық-саяси қозғалысты қолдауға не сыни пікір білдіруге құқылы емес.
27-бап
1. Әр адамның еңбек етуге, қызмет пен кәсіп түрін еркін таңдауға құқығы бар. Мәжбүрлі еңбекке тартуға қылмыстық немесе әкімшілік құқық бұзушылық жазауына ие адамды кінәлі деп тану туралы сот актісінің негізінде, не тегеңше жағдайда, не соғыс жағдайында ғана жол беріледі.
2. Қазақстан Республикасы қауіпсіздігі пен ғүтінгеа талаптарына сай еңбек жағдайлары құқығына, еңбекті үшін қандай да бір кемсітуші сыйақы алу, сондай-ақ заңға сәйкес әлеуметтік қорғау құқығына кепілдік береді.
3. Заңда белгіленген тәсілдерді қолдана отырып, және жеке ұжымдық еңбек дауларын шешу құқығы танылады.
4. Тынығу, жұмыс уақытының ұзақтығы, демалыс және мереке күндері, ақы төленетін демалыс құқығына заңмен кепілдік беріледі.

28-бап
1. Тұрғын үйге қол сұғуға болмайды. Сот шешімінсіз тұрғын үйден айыруға жол берілмейді. Тұрғын үйге баспн кіруге, оны қарап-тексеруге, тінтуге заңда белгіленген жағдайда және көзделген тәртіппен жол беріледі.
2. Қазақстан Республикасында өз азаматтарын тұрғын үймен қамтамасыз етуге жағдай жасалады. Тұрғын үйге мұқтаз азаматтардың заңда көрсетілген санаттарына баспана заңда белгіленген нормаларға сәйкес беріледі.

29-бап
1. Қазақстан Республикасы азаматтарының заңды түрде алған кез келген мүлкіне және меншік құқығы болады.
2. Меншікке, оның ішінде мүрагерлік құқығына заңмен кепілдік беріледі.
3. Сот шешімінсіз ешкімді өз мүлкінен айыруға болмайды. Заңмен көзделген айрықша жағдайда мемлекет мұқтажды үшін мүлікті мәжбүрлен иеліктен шығаруға оның тең құны өтелген кезде жол беріледі.
4. Қазақстан Республикасы қоспаерлік қызмет бостандығы құқығына, өз мүлкіне кез келген заңды кәсіпкерлік қызмет үшін еркін пайдалану құқығына кепілдік береді. Монополиялық қызмет заңмен реттелді немесе шектелді. Жосықсыз бөсекке тыйым салынады.

30-бап
1. Неке және отбасы, ана, әке мен бала мемлекет қорғауында болады.
2. Неке – еркек пен әйелдің мемлекет заңға сәйкес тіркелген еркі және тең құқықты одағы.
3. Балаға қамқорлық жасау және тәрбие беру ата-ананың етене құқығы әрі міндеті.
4. Көмектеге толған еңбекке қабілетті балалар еңбекке жарамсыз ата-анасына қамқорлық жасауға міндетті.

31-бап
1. Қазақстан Республикасының азаматына жалақы мен зейнетақының ең төмен мөлшеріне кепілдік беріледі, сондай-ақ жасына, наукастануына, мүгедектігіне, асыраушысынан айырылуына байланысты және өзге де заңды негіз бойынша әлеуметтік қамсыздандыруға кепілдік беріледі.
2. Қазақстан Республикасында ерікті әлеуметтік сақтандыру, әлеуметтік қамсыздандырудың өзге де үлгілерін және қайырымдылық жасау қолдау бады.

32-бап
1. Қазақстан Республикасы азаматтарының денсаулығын сақтауға құқығы бар.
2. Қазақстан Республикасының азаматтары ақы төлемей, заңда белгіленген тәртіппен медициналық көмек алуға құқылы.
3. Мемлекеттік және жекеменшік емдеу мекемелерінде, сондай-ақ жеке медициналық практикамен айналысатын тұлғалардан ақылы медициналық көмек алу заңда белгіленген негізде және көзделген тәртіппен жүзеге асырылады.

33-бап
1. Қазақстан Республикасы азаматтарының мемлекеттік оқу орындарында ақы төлемей бастауын және орта білім алуына кепілдік беріледі. Бастауын және орта білім міндетті.
2. Қазақстан Республикасы азаматтары заңға сәйкес мемлекеттік жоғары оқу орындарында конкур негізінде жоғары білім алуға құқығы бар.
3. Жекеменшік оқу орындарында ақылы білім алу заңда белгіленген негізде және көзделген тәртіппен жүзеге асырылады.
4. Мемлекет білім беруін жалпыға міндетті стандарттарын белгілейді. Барлық оқу орнының қызметі осы стандарттарға сәйкес келуге тиіс.
5. Діни білім беру ұйымдарын қоспағанда, Қазақстан Республикасының аумағындағы білім беру ұйымдарында білім мен тәрбие беру жүйесі зайырлы сипатқа ие.

34-бап
1. Қазақстан Республикасының азаматтары табиғатты сақтауға және табиғи байлыққа ұқыпты қарауға міндетті.
2. Мемлекет адамның өмір сүруіне және денсаулығына қолайлы болатын қоршаған ортаны қорғауды мақсат етеді.
3. Адам өмірі мен денсаулығына қатер төндіретін фактілерді, мән-жайларды лауазымды адамдардың жасыруы заңға сәйкес жауаптылыққа алып келеді.

35-бап
Қазақстан Республикасы азаматтарының бейбіт жыналыс, митинг, демонстрация өткізуге құқығы бар. Бұл құқықты пайдалану конституциялық құрылыс негіздерін, адам құқықтары мен бостандықтарын қорғау, ұлттық қауіпсіздік қамтамасыз ету, қоғамдық тәртіпті, азаматтардың денсаулығы мен қоғамның адагершілік болмысын сақтау мақсатында шектелуі мүмкін.

36-бап
1. Қазақстан Республикасы азаматтарының тікелей және өз өкілдері арқылы мемлекет ісін басқаруға қатысуға, мемлекеттік органдар мен жергілікті өзін-өзі басқару органдарына өзі жүгінуге, сондай-ақ жеке және ұжымдық өтініш жолдауға құқығы бар.
2. Қазақстан Республикасы азаматтарының мемлекеттік органдар мен жергілікті өзін-өзі басқару органдарын сайлауға және оларға сайлануға, сондай-ақ жалпыхалықтық референдумға қатысуға құқығы бар.
3. Сот әрекетке қабілетсіз деп таныған Қазақстан Республикасы азаматтарының, сондай-ақ сот үкімімен бас бостандығынан айыру жазасын өтеп жүрген Қазақстан Республикасы азаматтарының сайлауға, жалпыхалықтық референдумға қатысуға құқығы жоқ.
Сот әрекетке қабілетсіз деп таныған Қазақстан Республикасы азаматтарының, сотталғандарың заңда белгіленген тәртіппен жойылмаған немесе жойылмаған Қазақстан Республикасы азаматтарының, сондай-ақ сыбайлас жемқорлық қылмыс немесе сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылық жасауға қатысты кінәсіз сот заңда белгіленген тәртіппен таныған Қазақстан Республикасы азаматтарының сайлануға құқығы жоқ.
4. Қазақстан Республикасы азаматтарының мемлекеттік қызметке кіруге тең құқығы бар. Мемлекеттік қызметші лауазымына кандидатқа қойылатын талаптар заңға сәйкес лауазымдық міндетіне ғана қатысты болады.

37-бап
1. Әр адам Қазақстан Республикасының Конституциясын мен заңнамасын сақтауға, басқа адамдардың құқықтарын, бостандықтарын, ар-намысы мен қадір-қасиетін құрметтеуге міндетті.
2. Әр адам Қазақстан Республикасының мемлекеттік рөміздерін құрметтеуге міндетті.

38-бап
Заңды түрде белгіленген салықтарды, алымдарды және өзге де міндетті төлемдерді төлеу – әр адамның борышы мен міндеті.

39-бап
1. Қазақстан Республикасын қорғау – оның әр азаматының қасиетті парызы мен міндеті.
2. Қазақстан Республикасының азаматтары әскери қызметті заңда белгіленген түрде және көзделген тәртіппен өткереді.

40-бап
Қазақстан Республикасының азаматтары тарихи және мәдени мұраның сақталуына қамқор болуға, тарих пен мәдениет ескерткіштеріне ұқыпты қарауға міндетті.

41-бап
1. Адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын конституциялық құрылыс негіздерін, адам құқықтары мен бостандықтарын қорғау, ұлттық қауіпсіздік қамтамасыз ету, қоғамдық тәртіпті, азаматтардың денсаулығы мен қоғамның адагершілік болмысын сақтау мақсатында тек заңмен және қызметті ішамда ғана шектелуі мүмкін.
2. Этносаралық және конфессияаралық татулықты бұзатын кез келген әрекет конституциялық емес деп танылады.
3. Азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын саяси себептермен кез келген шектеуге жол берілмейді. Қазақстан Республикасы Конституциясының 13, 15 – 17, 20, 22, 25-баптарында көзделген құқықтар мен бостандықтар ешбір жағдайда шектелмеуге тиіс.

III бөлім Президент

42-бап
1. Қазақстан Республикасының Президенті – мемлекет басшысы, мемлекеттің ішкі және сыртқы саясатының негізгі бағыттарын айқындайтын, Қазақстан атынан ел ішінде және халықаралық қатынастарда өкілдік ететін ең жоғары лауазымды тұлға.
2. Қазақстан Республикасының Президенті – халық пен мемлекеттің білік бірлігінің, Конституцияның, мынадай атақтарға ие: Қазақстан Республикасы азаматтарының құқықтары мен бостандықтарының нышаны әрі кепілі.
3. Қазақстан Республикасының Президенті мемлекеттік биліктің барлық тармағының үйлесімді әрі кедергісіз жұмыс істеуін, билік органдарының біртұтас Қазақстан халқының алдындағы жауапкершілігін қамтамасыз етеді.

43-бап
1. Қазақстан Республикасының Президентін Қазақстан Республикасының мемлекетке толған азаматтары конституциялық заңға сәйкес жалпыға бірдей, тең және төте сайлау құқығы негізінде жасырын дауыс беру арқылы жеті жыл мерзімге сайлайды.
Конституцияға сәйкес бір адам бір реттен артық Қазақстан Республикасының Президенті болып сайлана алмайды.
2. Қазақстан Республикасының Президенті болып тұмысынан Қазақстан Республикасының азаматы болып табылатын, қырық жасқа толған, мемлекеттік тілді жетік меңгерген, Қазақстанда соңғы он бес жыл бойы тұратын, жоғары білімі бар және мемлекеттік қызметке немесе сайланылауы мемлекеттік қызметті ішамда ғана шектелуі мүмкін.
3. Қазақстан Республикасының Президенті мемлекеттік биліктің барлық тармағының үйлесімді әрі кедергісіз жұмыс істеуін, билік органдарының біртұтас Қазақстан халқының алдындағы жауапкершілігін қамтамасыз етеді.

44-бап
1. Қазақстан Республикасының Президентін Қазақстан Республикасының Президентінің мәртебесін міндеті адал атқаруға салтанатты түрде ант етпеуін, – деп халыққа ант берген сәттен бастап қызметіне кіресімі.
2. Ант беру сайлау қорытындысы жарияланған күннен бастап бір ай ішінде Қазақстан Республикасы Құрылтайы депутаттарының, Конституциялық Соты, Жоғарғы Соты судьяларының, экс-Президенттерінің, сондай-ақ қоғам өкілдері мен шақырылған шетел азаматтарының қатысуымен өткізіледі. Конституцияның 51-бабында көзделген жағдайда Қазақстан Республикасы Президентінің өкілеттігін қабылдаған тұлға Қазақстан Республикасының Президенті өз еркімен орнында тұсуіне, денсаулық жағдайына қарай өз міндеттерін жүзеге асыруға қабілетсіздігін, дендеуіне немесе лауазымынан кетірілуіне байланысты мерзімінен бұрын лауазымынан босатылған не қайтыс болған күннен бастап жеті күн ішінде ант береді.
3. Қазақстан Республикасы Президентінің өкілеттігі жаңадан сайланған Қазақстан Республикасы Президенті қызметіне кіріскен сәттен бастап, сондай-ақ Қазақстан Республикасы Президентінің өз еркімен орнынан тұсуіне, денсаулық жағдайына қарай өз міндеттерін жүзеге асыруға қабілетсіздігін, дендеуіне немесе лауазымынан кетірілуіне немесе қызметтен кетірілуіне байланысты мерзімінен бұрын лауазымынан босатылған не қайтыс болған жағдайда тоқтатылады. Қызметтен кетірілгендерден басқа, Қазақстан Республикасының барлық бұрынғы Президенттерінің Қазақстан Республикасының экс-Президенті атағы болады.

45-бап
1. Қазақстан Республикасының Президенті өкілді органның депутаты болып сайлануға, өзге де ақы төленетін лауазымды атқаруға және кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыруға құқылы емес.
2. Қазақстан Республикасының Президенті өз өкілеттігін жүзеге асыру кезінде саяси партияда болуға құқылы емес.
3. Қазақстан Республикасы Президентінің жақын туыстары мемлекеттік саяси қызметші лауазымында, қазимемлекеттік сектор субъектілерінің басшы лауазымында болуға құқылы емес.
46-бап
Қазақстан Республикасының Президенті:
1) Қазақстан халқына елгіт жағдай мен Қазақстан Республикасының ішкі және сыртқы саясатының негізгі бағыттары туралы халық жасайды;
2) депутаттардың жалпы санының көпшілік дауысымен берілген Құрылтай келісімімен Қазақстан Республикасының Вице-Президентін

тағайындайды; Қазақстан Республикасының Вице-Президентін лауазымынан босатады, оның өкілеттігін айқындайды;
Құрылтай Қазақстан Республикасының Вице-Президентін тағайындауға келісім беруден қайта бас тартқан жағдайда Қазақстан Республикасының Президенті Құрылтайды таратады;
3) Қазақстан Республикасы Құрылтайының кезекті және кезектен тыс сайлауын тағайындайды; Құрылтайдың бірінші сессиясын шақырады және оның депутаттарының Қазақстан халқына беретін аңтын қабылдайды; Құрылтайдың кезектен тыс сессиясын шақырады; Құрылтай ұсыныған заңға бір ай ішінде қол қояды, заңды халыққа жария етеді немесе заңды не оның жекеелген бөлігін қайта талқылап, дауысқа салу үшін қағарды;
4) Құрылтайда өкілдік бар саяси партиялар фракцияларымен консультациядан кейін Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің кандидатурасын келісім беру үшін Құрылтайдың қарауына ұсынады; депутаттардың жалпы санының көпшілік дауысымен берілген Құрылтай келісімімен Қазақстан Республикасының Премьер-Министрін тағайындайды; Қазақстан Республикасының Премьер-Министрін лауазымынан босатады; Премьер-Министрдің ұсынымын Үкімет құрылымын айқындайды; Құрылтаймен консультациядан кейін Премьер-Министр ұсынған Үкімет мүшелері тағайындайды; сыртқы істер, қорғаныс, ішкі істер министрлерін дербес тағайындайды; Үкімет мүшелерін лауазымынан босатады; Үкімет мүшелерін антын қабылдайды; аса маңызды мәселелер бойынша Үкімет отырыстарына төрағалық етеді.
Құрылтай Қазақстан Республикасының Премьер-Министрін тағайындауға келісім беруден қайта бас тартқан жағдайда Қазақстан Республикасының Президенті Құрылтайды таратады;
5) Қазақстан Республикасы Конституциялық Сотының Төрағасын, Жоғарғы Сотының Төрағасын, Ұлттық банкінің Төрағасын, Бас Прокурорын, Ұлттық қауіпсіздік комитетінің Төрағасын, Орталық сайлау комиссиясының Төрағасын, Жоғары аудиторлық палатасының Төрағасын, Жоғары Сот Кеңесінің Төрағасын, Мемлекеттік күзет қызметінің бастығын, Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілді тағайындайды және оларды лауазымынан босатады;
6) Қазақстан Республикасының Президентіне тікелей бағынатын және есеп беретін мемлекеттік органдарды құрады, таратады және қайта құрады, олардың басшыларын тағайындайды және лауазымынан босатады;
7) Қазақстан Республикасының Президентіне дипломатиялық өкілдік басшыларын тағайындайды және кері шақырып алады;
8) депутаттардың жалпы санының көпшілік дауысымен берілген Құрылтай келісімімен Конституциялық Соттың он судьясын сегіз жыл мерзімге, Орталық сайлау комиссиясының алты мүшесін бес жыл мерзімге, Жоғары аудиторлық палатаның сегіз мүшесін бес жыл мерзімге тағайындайды; оларды лауазымынан босатады.

Құрылтай Конституциялық Сот судьяларын, Орталық сайлау комиссиясы мен Жоғары аудиторлық палата мүшелерін тағайындауға келісім беруден қайта бас тартқан жағдайда Қазақстан Республикасының Президенті Құрылтайды таратады;
9) Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің Жоғарғы Бас Қолбасшысы болып табылады, Қарулы Күштердің жоғары қолбасшылығын тағайындайды және лауазымынан босатады;
10) жалпыхалықтық референдум өткізу туралы шешім қабылдайды;
11) адамның және Қазақстан Республикасы азаматының құқықтары мен бостандықтарын қорғау, ұлттық қауіпсіздікті, мемлекеттің Егемендігі мен тұтастығын қамтамасыз ету үшін Конституциялық Сотқа күштеп енген заңаңн немесе өзге де нормативтік құқықтық актінің Қазақстан Республикасының Конституциясының 93-бабында көзделген жағдайда қорытынды беру туралы өтініш жібереді;
12) Қазақстан Республикасының атынан келіссөздер жүргізеді және халықаралық шарттарға қол қояды; ратификациялық грамоталарға қол қояды; Қазақстан Республикасында аккредиттелген шет мемлекеттердің дипломатиялық, консулдық және халықаралық ұйым басшыларының сенім және кері шақыру грамоталарын қабылдайды;
13) Қазақстан Республикасының мемлекеттік наградаларын, құрметті атақтарды белгілейді;
14) Қазақстан Республикасының мемлекеттік наградаларымен марапаттайды, құрметті атақтарды, жоғары әскери атақтарды, сыныптық шендерді, дипломатиялық дәрежелерді, біліктілік сыныптарын береді;
15) Қазақстан Республикасының азаматтығы мәселесін, саяси бастанна беру мәселесін шешеді;
16) кешірып беруді жүзеге асырады;
17) Қазақстан Республикасының Тәуелсіздігі мен аумақтық тұтастығына, ішкі саяси тұрақтылығына, азаматтарының қауіпсіздігіне тікелей қатер төнсе және бұл мемлекеттік конституциялық органдардың жұмыс істеуін бұзуға алып келсе, Қазақстан Республикасының Премьер-Министрімен және Құрылтайының Төрағасымен ресми консультациядан кейін Қазақстан Республикасының бүкіл аумағында немесе жекеелген аймақтарында төтенше жағдай енгізуді, Қазақстан Республикасының Қарулы Күштерін қолдануды қоса алғанда, осы мән-жайы туралы ететін шараларды қабылдайды;
18) Қазақстан Республикасына қарсы агрессия жасаған не оның қауіпсіздігіне сырттан тікелей қатер төнген жағдайда Қазақстан Республикасының бүкіл аумағында немесе оның жекеелген аймақтарында әскери жағдай енгізеді, ішінара не жалпы жұмылдыру жариялайды, бұл жөнінде Қазақстан Республикасының Құрылтайына дереу хабарлайды;
19) өзіне бағынатын Мемлекеттік күзет қызметін құрады;
20) Қазақстан Республикасы Президентінің Әкімшілігін құрады;
21) Қауіпсіздік Кеңесін, өзге де консультативтік-кеңесші органдарды, сондай-ақ Жоғары Сот Кеңесін құрады;
22) Қазақстан Республикасының Конституциясын мен заңдарына сәйкес басқа да өкілеттіктерді жүзеге асырады.

47-бап
1. Қазақстан Республикасының Президенті Конституция мен заңдар негізінде және оларды орындау үшін Қазақстан Республикасының бүкіл аумағында міндетті күші бар жарлықтар мен өкімдер шығарады.
2. Қазақстан Республикасының Президенті құрылтай өкілеттігі мерзімінен бұрын тоқтатылып, ол уақытта болмаған кезінде Қазақстан Республикасының конституциялық заң күші немесе заң күші бар жарлықтар шығарады.
3. Қазақстан Республикасының Президенті қол қойғанға дейін заңдарға Құрылтай Төрағасы мен Премьер-Министр алдын ала қол қояды және оларға заңдардың Конституция мен заңдарға сәйкестігі үшін жауаптылық жүктеледі.
Үкімет бастамасымен шығарылатын Қазақстан Республикасы Президентінің актілеріне Премьер-Министр алдын ала қол қояды және оған актілердің Конституция мен заңдарға сәйкестігі үшін жауаптылық жүктеледі.

48-бап
1. Қазақстан Республикасының Президентіне, оның ар-намысы мен қадір-қасиетіне тиіспеу болмайды.
Мемлекетке опасыздық жасауды қоспағанда, Президент өкілеттігін атқару барысындағы әрекеті үшін Қазақстан Республикасының Президенті қылмыстық және әкімшілік жауаптылыққа тартыламайды.
2. Қазақстан Республикасының Президенті мен оның отбасын қамтамасыз ету, мемлекеттің дамуына қажетті мемлекет есебінен жүзеге асырылады.
3. Осы баптың ережелері Қазақстан Республикасының экс-Президенттеріне де қолданылады.

49-бап
1. Қазақстан Республикасының Вице-Президентін депутаттардың жалпы санының көпшілік дауысымен берілген Қазақстан Республикасы Құрылтайының келісімімен Қазақстан Республикасының Президенті тағайындайды.
2. Қазақстан Республикасының Вице-Президенті өкілді органның депутаты болып сайлануға, өзге де ақы төленетін лауазымды атқаруға және кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыруға құқылы емес.
3. Қазақстан Республикасының Вице-Президенті өз өкілеттігін жүзеге асыру кезінде саяси партияда болуға құқылы емес.
4. Қазақстан Республикасының Вице-Президенті:
1) Қазақстан Республикасы Президентінің тапсырмасымен халықаралық аренада Қазақстан Республикасының мүдделерін білдіреді;
2) Қазақстан Республикасының Президентіне мемлекеттік органдармен өзара іс-қимыл жасау кезінде Қазақстан Республикасы Президентінің атынан өкілдік етеді;
3) Қазақстан Республикасы Президентінің тапсырмасымен Қазақстан Республикасы мен шет мемлекеттердің қоғамдық-саяси, ғылыми және мәдени-ағарту ұйымдарымен өзара іс-қимыл жасайды;
4) Қазақстан Республикасының Президенті айқындайтын өзге де өкілеттіктерді жүзеге асырады.

50-бап
1. Қазақстан Республикасының Президенті Қазақстан Республикасының Конституциялық Сотына өтініш беру арқылы өз еркімен орнынан тұсуға құқылы. Қазақстан Республикасының Конституциялық Соты бұл өтінішті Қазақстан Республикасы Президентінің өз және өз еркімен бергенін растайды. Қазақстан Республикасының Конституциялық Соты қорытынды берген сәттен бастап Қазақстан Республикасының Президенті өз еркімен орнынан тұсуіне байланысты лауазымынан босатылды деп саналады.
2. Қазақстан Республикасының Президенті денсаулығына байланысты өз міндеттерін жүзеге асыруға қабілетсіздігі белденген жағдайда мерзімінен бұрын лауазымынан босатылуы мүмкін. Бұл жағдайда Құрылтай депутаттардан және медицинаның тиісті салаларындағы маманлардан тұратын комиссия құрады. Мерзімінен бұрын басату туралы шешімді Құрылтай отырысында депутаттардың жалпы санының кемінде төрттен үшінші дауысымен комиссияның қорытындысы және конституциялық рәсімдерді сақталғаны туралы Конституциялық Сот қорытындысы негізінде қабылдайды.
3. Қазақстан Республикасының Президенті өз өкілеттігін жүзеге асыру кезіндегі әрекеті үшін мемлекетке опасыздық жасағанда ғана жауапты болады және бұл үшін Құрылтай оны қызметінен кетіріуі мүмкін. Қазақстан Республикасының Президентіне мемлекетке опасыздық жасады деп айып тағу және оны терген-терсегу туралы бастаманы Құрылтай депутаттары жалпы санының кемінде үштен

16) Үкімет пен Жоғары аудиторлық палатаның республикалық бюджеттің атқарылуы туралы есептерін талқылайды және бекітеді. Құрылтайдың республикалық бюджеттің атқарылуы туралы Үкімет есебін бекітеуі Құрылтайдың Үкіметке сенімсіздік вотумын білдіруі деп саналады;

17) Құрылтай депутаттары жалпы санының кемінде үштен бірінң бастамасымен Қазақстан Республикасы Үкіметі мүшелерінің өз қызметі жөніндегі есептерін тыңдауға құқылы. Қазақстан Республикасының заңдары орындалмаған жағдайда есепті тыңдау қорытындысы бойынша Құрылтай депутаттары жалпы санының кемінде үштен екісінің дауысымен Қазақстан Республикасының Президентіне Үкімет мүшесін лауазымынан босату туралы өтініш қабылдауға құқылы. Бұл жағдайда Қазақстан Республикасының Президенті Үкімет мүшесін лауазымынан босатады;

18) өз қызметіндегі мәселелер бойынша тыңдау өткізеді;

19) өз қызметінің регламентін және Құрылтайдың жұмысын ұйымдастыруға, ішкі тәртіптіңмен байланысты мәселелер бойынша өзге де шешім қабылдайды;

20) Құрылтайдың үйлестіру органы және жұмыс органдарын құрады;

21) Құрылтай комиссияларын құрады, төрағаларын сайлайды және лауазымынан босатады, комиссиялардың қызметі туралы есепті тыңдайды;

22) Құрылтайға Конституцияда жүзегелген өзге де өклетіктерді жүзеге асырады.

57-бап

1. Құрылтайды мемлекеттік тілді жетік меңгерген депутаттар арасынан Құрылтай депутаттары жалпы санының көпшілік дауысымен жасырын дауыс беру арқылы сайланған Төраға басқарады. Құрылтай Төрағасының лауазымына кандидаттарын Қазақстан Республикасының Президенті ұсынады.

Құрылтай Төрағасын сайлаудан қайта бас тартылған жағдайда Қазақстан Республикасының Президенті Құрылтайды таратады.

2. Құрылтай депутаттарының жалпы санының көпшілігі дауыс берген жағдайда Құрылтай Төрағасы лауазымынан кері шақырылуы, сондай-ақ орынан түсуі мүмкін.

3. Құрылтай Төрағасы:

- Құрылтай отырысының шақырады және оған төрағалық етеді;
- Құрылтайдың қарауына енгізетін мәселелерді дайындауға жалпы басшылық етеді;
- Құрылтай Төрағасының орынбасарлары лауазымына сайлау үшін Құрылтайға кандидаттарлар ұсынады;
- Құрылтайдың қызметінде регламенттің сақталуын қамтамасыз етеді;
- Құрылтайдың үйлестіру органының қызметін басшылық етеді;
- Құрылтай шығаратын актіге қол қояды;
- өзіне Құрылтай регламентімен жүктелетін басқа да міндеттерді атқарады.
- Конституцияда өзгеше көзделмесе, Құрылтай Төрағасы Құрылтай сессиясын ашады.
- Құрылтай Төрағасы өз қызметіндегі мәселелер бойынша өкім шығарлады.

58-бап

1. Құрылтай сессиясы отырыс түрінде өткізіледі.

2. Құрылтайдың бірінші сессиясын Қазақстан Республикасының Президенті Құрылтай сайлауының қорытындысы жарияланған күннен бастап отыз күннен кешіктірмей шақырады.

3. Құрылтайдың кезекті сессиясы жылына бір рет, қыркүйектің бірінші жұмыс күнінен маусымның соңғы жұмыс күніне дейін өткізіледі.

4. Құрылтай сессиясын, әдетте, Қазақстан Республикасының Президенті ашыла және сессия Құрылтай отырысында жабылады. Құрылтай сессиялары арасындағы кезеңде Қазақстан Республикасының Президенті өз бастамасымен, Құрылтай Төрағасының немесе Құрылтай депутаттары жалпы санының кемінде үштен бірінші ұсынысымен Құрылтайдың кезектен тыс сессиясын шақыра алады. Онда сессияны шақыруға негіз болған мәселелер ғана қаралады.

5. Құрылтай отырыстары Құрылтай депутаттары жалпы санының кемінде үштен екісі қатысқан жағдайда өткізіледі.

6. Құрылтай отырысы ашық өтеді. Регламентте көзделген жағдайда отырыс жабық өткізілуі мүмкін. Қазақстан Республикасы Президентінің, Қазақстан Республикасы Вице-Президентінің, Премьер-Министрінің және Үкімет мүшелерінің, Қазақстан Халық Кеңесі Төрағасының, Ұлттық Банк Төрағасының, Бас Прокурордың, Ұлттық қауіпсіздік комитеті Төрағасының кез келген отырысқа қатысуға және сөз сөйлеуге құқығы бар.

59-бап

1. Құрылтай конституциялық заңда саны айқындалған тұрақты комитеттер, сондай-ақ комиссия құрады.

2. Комитеттер мен комиссиялар өз қызметіндегі мәселелер бойынша қаулы шығарады.

3. Комитеттер мен комиссияларды құру тәртібі, олардың өкілеттігі және қызметін ұйымдастыру заңда айқындалады.

60-бап

1. Заң шығару бастама жасау құқығы Қазақстан Республикасының Президентіне, Құрылтай депутаттарына, Үкіметке, Қазақстан Халық Кеңесіне тиесілі және тек қана Құрылтай іске асырылады.

2. Қазақстан Республикасының Президенті заң жобаларын қараудың басымдығын айқындауға құқылы, бұл тиісті заң жобалары бірінші кезекте екі ай ішінде қабылдануға тиіс дегенді білдіреді.

3. Құрылтай:

- жеке және заңды тұлғалардың құқық субъектілігіне, азаматтық құқықтар мен бостандықтарын, жеке және заңды тұлғалардың міндеттемелері мен жауаптылығына;
- мемік рәжжине және өзге де заңдық құқықтарға;
- мемлекеттік органдар мен жергілікті өзін-өзі басқару органдарын ұйымдастырудың және олардың қызметінің, мемлекеттік және әскери қызметтің негіздеріне;
- салық салуға, алымдар мен басқа да міндетті төлемдерді белгілеуге немесе олардың күшін жоюға;
- республикалық бюджетке, мемлекеттік қарыз, Қазақстан Республикасының экономикалық және өзге де көмек көрсету мәселелеріне;
- сот құрылымы мен сот ісін жүргізу мәселелеріне;
- рәкхманиялық мәселелеріне;
- білім беруге, денсаулық сақтауға және әлеуметтік қамсыздандыруға;
- кәсіпорындарды және оларын мүлкін жекешелендіруге;
- қоршаған ортаны қорғауға;
- Қазақстан Республикасының әкімшілік-аумақтық құрылысына;
- мемлекет қорғанысы мен қауіпсіздігін қамтамасыз етуге;
- Қазақстан Республикасының мемлекеттік рөміздеріне;
- халықаралық шарттарды ратификациялауға және денонсациялауға қатысты аса маңызды қоғамдық қатынастар реттейтін, негіз құраушы кандидаттар мен нормаларды белгілейтін заң шығаруға құқылы.

4. Құрылтай халықтың өмірі мен денсаулығына, конституциялық құрылысқа, қоғамдық тәртіптің қорғалуына, елдің экономикалық қауіпсіздігіне қатер төндіретін жағдайларға жедел ден қою үшін Қазақстан Республикасы Үкіметінің заң шығару бастамасымен енгізілген заң жобаларын дереу қарауға тиіс.

Осы тармақтың бірінші бөлігінде көзделген заң жобалары Құрылтайға енгізілген жағдайда Қазақстан Республикасының Үкіметі өзіне жауапкершілікті ала отырып, осы баптың 3-тармағында көрсетілген мәселелер бойынша заң күші бар уақытша нормативтік құқықтық акт қабылдауға құқылы. Мұндай акт Құрылтай қабылдаған заң күшіне енгенге дейін немесе Құрылтай заң жобаларын қабылдамай тастағанға дейін қолданыста болады.

5. Құрылтай қабылдаған заң он күні ішінде Қазақстан Республикасының Президентіне қол қоюға ұсынылады.

Құрылтай заң жобасын депутаттардың жалпы санының көпшілік дауысымен тұтастай қабылдауға құқылы. Мұндай жағдайда заң жобасы қабылданбады деп саналады және бастамашы қайтарылады.

6. Мемлекеттік кірісті қосқандағы немесе мемлекеттік шығысты ұрғайтуды көздейтін заң жобалары Қазақстан Республикасы Үкіметінің он қорытындысы болған кезде ғана енгізілуі мүмкін. Қазақстан Республикасы Президентінің заң шығару бастамасымен Құрылтайға енгізілетін заң жобалары үшін мұндай қорытынды талап етілмейді.

7. Үкімет енгізген заң жобасы қабылданбаса, Премьер-Министр Құрылтай отырысында Үкіметке сенім білдіру мәселесін қоюға құқылы. Бұл мәселе сенім білдіру мәселесі қойылғаннан бастап қырық сегіз сағаттан кейін ғана дауысқа беріледі. Егер сенімсіздік воты туралы ұсыныс Құрылтай депутаттары жалпы санының көпшілік дауысын алса, заң жобасы дауысқа салынбастан қабылданды деп саналады. Алайда Үкімет бұл құқықты жалпына екі реттен артық пайдалана алмайды.

61-бап

1. Құрылтай Қазақстан Республикасының бүкіл аумағында міндетті күші бар заң мен қаулы қабылдайды.

2. Заң Қазақстан Республикасының Президенті қол қойғаннан кейін күшіне енеді.

3. Конституциялық заң Қазақстан Республикасының Конституциясында көзделген мәселелер бойынша Құрылтай депутаттары жалпы санының кемінде үштен екісінің дауысымен қабылданады.

4. Қазақстан Республикасының Конституциясында өзгеше көзделмесе, Құрылтай заңды депутаттардың жалпы санының көпшілік дауысымен қабылдайды.

Егер Қазақстан Республикасының Конституциясында өзгеше көзделмесе, Құрылтай қаулысы депутаттардың жалпы санының көпшілік дауысымен қабылданады.

5. Заң жобалары бойынша кемінде үш оқалым өткізу міндетті.

6. Заңдар, Құрылтай қаулылары Қазақстан Республикасының Конституциясына қайшы келмеуге тиіс. Құрылтай қаулылары заңдарға қайшы келмеуге тиіс.

7. Қазақстан Республикасының заңнамалық және өзге де нормативтік құқықтық актілерін әзірлеу, ұсыну, талқылау, қолданысқа енгізу және жариялау тәртібі заңмен және Құрылтай регламентімен реттеледі.

62-бап

1. Қазақстан Республикасының Президенті Құрылтай Төрағасымен және Премьер-Министрмен консультациядан кейін Құрылтайды таратады.

2. Қазақстан Республикасының Президенті Құрылтай келісімімен тағайындалатын лауазымға Президент ұсынған кандидаттарын тағайындауға келісім беруден қайта бас тартылған, сондай-ақ Құрылтай Төрағасын сайлаудан қайта бас тартылған жағдайда Құрылтайды таратады.

3. Құрылтайды төтенше және немесе соғас жағдайы кезінде, Президент өкілеттілігін соңғы алғы айында, сондай-ақ алдыңғы тартарудан кейінгі бір жыл ішінде немесе Конституцияның 51-бабының 3-тармағында белгіленген жағдайда тартуға болмайды.

V бөлім

Үкімет

63-бап

1. Үкімет Қазақстан Республикасының атқарушы билігін жүзеге асырады, атқарушы органдар жүйесін басқарады және олардың қызметіне басшылық етеді.

2. Үкімет – алқалы орган, ол өз қызметінде Қазақстан Республикасының Президенті мен Құрылтайдың алдында жауапты.

3. Үкімет мүшелері Конституцияның 56-бабының 17) тармақшасында көзделген жағдайда Құрылтайға есеп береді.

4. Үкіметтің құзыреті, ұйымдастырылу және қызмет тәртібі конституциялық заңда айқындалады.

64-бап

1. Үкіметті Қазақстан Республикасының Президенті Конституцияда көзделген тәртіппен құрады.

2. Қазақстан Республикасының Премьер-Министрі Қазақстан Республикасының Президентіне Премьер-Министр тағайындалғаннан кейін он күні ішінде Үкіметтің құрылымы мен құрамы туралы ұсыныс енгізеді.

3. Үкімет мүшелері Қазақстан Республикасының халқы мен Президентіне ант береді.

65-бап

Қазақстан Республикасының Үкіметі:

- мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық саясатының, қорғаныс қауіпсіздігінің, қауіпсіздігінің, қоғамдық тәртіпті қамтамасыз ету ісінң негізгі бағыттарын әзірлейді және олардың жүзеге асырылуын ұйымдастырады;
- Құрылтайға республикалық бюджетті және оның атқарылуы туралы есепті ұсынады, бюджеттің атқарылуын қамтамасыз етеді;
- Құрылтайға заң жобаларын енгізеді және заңдардың орындалуын қамтамасыз етеді;
- мемлекеттік меншікті басқаруды ұйымдастырады;
- Қазақстан Республикасының сыртқы саясатын жүргізу шараларын әзірлейді;
- министрілердің, өзге де орталық және жергілікті атқарушы органдарының қызметіне басшылық етеді;
- Қазақстан Республикасының министрліктері, өзге де орталық және жергілікті атқарушы органдары актілерінің қолданысын толық немесе бір бөлігінде қолдау не тоқтата тұрады;
- мемлекеттік бюджет есебінңн қамтылатын барлық орган үшін қаржыландырудың және қызметкерлерге еңбекақы төлеудің бірінғай жүйесін Қазақстан Республикасы Президентінің келісімімен бекітеді;
- өзіне Конституциямен, заңдармен және Президент актілерімен жүктелген өзге де функцияларды орындайды.

66-бап

Қазақстан Республикасының Премьер-Министрі:

- Үкімет қызметін ұйымдастырады және басқарады, оның жұмысы үшін дербес жауап береді;
- Үкімет қаулысына қол қояды;
- Үкімет қызметінің негізгі бағыттары жөнінде және оның барлық аса маңызды шешімдері туралы Президент пен Құрылтайға баяндайды;
- Үкімет қызметін ұйымдастыруға және басқаруға байланысты басқа да функцияларды орындайды.

67-бап

1. Үкімет мүшелері өз құзыреті шегінде дербес шешім қабылдайды және өзіне бағынысты мемлекеттік органдардың жұмысын үшін Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің алдында дербес жауап береді. Үкімет жүргізіп отырған саясатпен келіспейтін немесе оны іске асырмайтын Үкімет мүшесі орынан түсеуі өтініші беруді не лауазымынан босатуыға тиіс.

2. Үкімет мүшелері өкілді органың депутаты болуға, оқытушылық, ғылым, шығармашылық қызметтен басқа ақы төленетін лауазымды атқаруға, кәсіпорлық және қызметтік жүзеге асыруға, сондай-ақ заңнамаға сәйкес өзінің лауазымдық міндеттері болатын жағдайларда қоспағанда, коммерциялық ұйымның басқарушы органының немесе байқаушы кеңесінің құрамына кіруге құқылы емес.

68-бап

1. Қазақстан Республикасының Үкіметі өз құзыретіндегі мәселелер бойынша Қазақстан Республикасының бүкіл аумағында міндетті күші бар қаулы шығарады.

2. Қазақстан Республикасының Премьер-Министрі Қазақстан Республикасының бүкіл аумағында міндетті күші бар өкім шығарады.

3. Үкімет қаулылары мен Премьер-Министрдің өкімдері Конституцияға, заңдарға, Қазақстан Республикасы Президентінің актілеріне қайшы келмеуге тиіс.

69-бап

1. Үкімет жаңадан сайланған Қазақстан Республикасының Құрылтайы алдында өз өкілеттілігін доғарайды.

2. Үкімет және оның кез келген мүшесі өздеріне жүктелген функцияларды одан әрі орындау мүмкін еме деп есептесе, Қазақстан Республикасының Президентіне орынанан тусу туралы өтініш беруі қырылы.

3. Құрылтай Үкіметке сенімсіздік вотумын білдірген жағдайда Үкімет Қазақстан Республикасының Президентіне орынанан тусу туралы өтініш береді.

4. Орынанан түсуді қабылдау немесе қабылдамау туралы мәселені Қазақстан Республикасының Президенті он күні ішінде қарайды.

5. Орынанан түсуді қабылдау Үкіметтің не оның тиісті мүшесінің өкілеттігі тоқтатылғанын білдіреді. Премьер-Министрдің орынанан түсуін қабылдау бүкіл Үкіметтің өкілеттігі тоқтатылғанын білдіреді.

6. Үкіметтің немесе оның мүшесінің орынанан түсуі қабылданбаған жағдайда Қазақстан Республикасының Президенті оған міндеттерін оңдан әрі атқаруды тапсырады.

7. Қазақстан Республикасының Президенті өз бастамасымен Үкіметтің өкілеттігін тоқтату туралы шешім қабылдауға және оның кез келген мүшесін лауазымынан босатуға құқылы. Премьер-Министр лауазымынан босату бүкіл Үкіметтің өкілеттігі тоқтатылғанын білдіреді.

VІ бөлім

Қазақстан Халық Кеңесі

70-бап

1. Қазақстан Халық Кеңесі – Қазақстан Республикасы халқының мүддесін білдіретін жоғары консультативтік орган.

2. Қазақстан Халық Кеңесі Қазақстан Республикасының азаматтарынан құралады.

3. Қазақстан Халық Кеңесін құру, оның құрамын қалыптастыру тәртібі, өклеттігі және қызметінің ұйымдастырылуы конституциялық заңда айқындалады.

71-бап

Қазақстан Халық Кеңесі:

- мемлекеттің ішкі саясатының негізгі бағыттары;
- қоғамдық келісімді, жалпыұлттық бірлік пен ынтымақты нығайту;
- Қазақстан Республикасы қызметінің негіз құраушы кандидаттарын және жалпыұлттық құндылықтарды ілгерілету жөнінде ұсыныстар мен ұсынымдар әзірлейді;
- Құрылтайға заң жобаларын енгізеді;
- жалпыхалықтық референдум тағайындау туралы бастама көтереді.

VІІ бөлім

Конституциялық Сот

72-бап

1. Қазақстан Республикасының Конституциялық Соты – конституциялық бақылауды жүзеге асыратын және бүкіл ел аумағында Қазақстан Республикасы Конституциясының үстемдігін қамтамасыз ететін тәуелсіз мемлекеттік орган.

2. Конституциялық Сот Төраға мен он судьядан тұрады, олардың өклеттігі – сегіз жыл.

Конституцияға сәйкес бір адам бір реттен артық Конституциялық Сот судьясы болып тағайындалмайды.

3. Конституциялық Сот Төрағасын Қазақстан Республикасының Президенті тағайындайды және ол өклеттік мерзімі ішінде Конституциялық Сот судьясы да болады.

Конституцияға сәйкес бір адам бір реттен артық Конституциялық Сот Төрағасы болып тағайындалмайды.

4. Конституциялық Сот судьяларын депутаттардың жалпы санының көпшілік дауысымен берілген Құрылтай келісімімен Қазақстан Республикасының Президенті тағайындайды.

5. Конституциялық Сот Төрағасының орынбасарын Конституциялық Сот Төрағасының ұсынуымен Конституциялық Сот судьялары арасынан Қазақстан Республикасының Президенті тағайындайды.

6. Конституциялық Сот судьясының депутат мандатын қатар алып жүруіне, оқытушылық, ғылыми, шығармашылық қызметтен басқа ақы төленетін лауазымды атқаруына, кәсіпорлық қызметті жүзеге асыруына, сондай-ақ коммерциялық ұйымның басқарушы органының немесе байқаушы кеңесінің құрамына кіруге болмайды.

7. Конституциялық Сот Төрағасы мен судьялары қалымыс орында немесе ауыр және аса ауыр қылмыс жасағанда ұстау жағдайларын қоспағанда, оларды өз өклеттігі мерзімі ішінде тиісінше Қазақстан Республикасы Президентінің не Құрылтайдың келісімісіз ұстауға, күзетпен ұстауға, күштеп әкелуге, сот тәртібімен қолданылатын әкімшілік жазалауға, қылмыстық жауаптылыққа тартуға болмайды.

8. Конституциялық Соттың ұйымдастырылуы және қызметі конституциялық заңмен реттеледі.

73-бап

1. Конституциялық Сот Қазақстан Республикасы Президентінің, Құрылтай Төрағасының, Құрылтай депутаттарының жалпы санының кемінде бестен бірінші, Премьер-Министрдің өтініші бойынша:

- дау туындаған жағдайда Президенттің, Құрылтай депутаттарының сайлаудан және жалпыхалықтық референдум өткізудің дұрыстығы мәселесін шешеді;
- Президент қол қойғанға дейін Құрылтай қабылдаған заңдардың Қазақстан Республикасының Конституциясына сәйкестігін қарайды;
- Құрылтай қабылдаған қаулылардың Конституцияға сәйкестігін қарайды;
- халықаралық шарттарды ратификацияланғанға дейін олардың Конституцияға сәйкестігін қарайды;
- халықаралық ұйымдар мен олардың органдары шешімдерінің орындалуының Конституцияға сәйкестігін қарайды;
- Конституция нормаларына ресми түсіндірме береді;
- Конституцияның 50 және 51-баптарында белгіленген жағдайларда қорытынды береді.

2. Конституциялық Сот Конституцияның 46-бабының 11) тармақшасында көзделген жағдайда – Президенттің өтініштерін, сондай-ақ Конституцияның 79-бабында белгіленген жағдайда соттардың өтініштерін қарайды.

3. Конституциялық Сот Қазақстан Республикасы азаматтарының Конституцияда көзделген құқықтары мен бостандықтарына тікелей қатысты Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерінің Конституцияға сәйкестігін олардың өтініштері бойынша қарайды.

Қазақстан Республикасы азаматтарының Конституциялық Сотқа жүгіну тәртібі мен шарттары конституциялық заңда айқындалады.

4. Конституциялық Сот осы баптың 1-тармағының 4), 5) және 6) тармақша-ларында көрсетілген мәселелерді, сондай-ақ Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерінің Конституцияға сәйкестігін Бас Прокурордың өтініші бойынша қарайды.

5. Конституциялық Сот адамның және азаматтың Конституцияда бекі-тілген құқықтары мен бостандықтарына қатысты Қазақстан Республи-касының нормативтік құқықтық актілерінің Конституцияға сәйкестігін Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің өтініші бойынша қарайды.

74-бап

1. Конституцияның 73-бабы 1-тармағының 1) тармақшасында көр-сетілген мәселелер бойынша Конституциялық Сотқа өтініш берілген жағдайда Қазақстан Республикасы Президентінің қызметіне кірісуі, Құрылтайдың сайланған депутаттарын тіркеу не жалпыхалықтық референдум қорытындысын шығару тоқтатады тұрады.

2. Конституцияның 73-бабы 1-тармағының 2) және 4) тармақшаларында көрсетілген мәселелер бойынша Конституциялық Сотқа өтініш берілген жағдайда тиісті актілерге қол қою не оларды ратификациялау мерзімінің өтуі тоқтатады тұрады.

3. Конституциялық Сот өз шешімін конституциялық заңда белгіленген мерзімде шығарады.

75-бап

1. Конституцияға сәйкес келмейді деп танылған заңдар мен халықаралық шарттарға қол қойылмайды не ратификацияланбайды және олар қолданысқа енгізілмейді.

2. Конституцияға сәйкес келмейді деп танылған, оның ішінде адамның және азаматтың Конституцияда бекітілген құқықтары мен бостандықтарына нұқсан келтіреді деп танылған заңдар мен өзге де нормативтік құқықтық актілер, олардың жекелеген ережелері Конституциялық Сот шешім қабылдаған күннен немесе ол белгіленген күннен бастап қолданысын тоқтатады және қолданылмауға тиіс.

Конституция

НАҚТЫ ЖОБАЛАР АЙҚЫНДАЛДЫ

Қалалық мәслихаттың мәжіліс залында кезектен тыс XXXVIII сессия отырысы өтті. Күн тәртібінде «2026-2028» жылдарға арналған қала бюджетін бекіту туралы» мәселе қаралды. Сессия отырысына қала әкімі Нұржан Ахатов, кеңт және ауылдық округтердің әкімдері, қала әкімінің орынбасарлары қатысты.

Күн тәртібіндегі мәселе бойынша қалалық экономика және қаржы бөлімінің басшысы Гүлнәр Баймаханова хабарлама жасап, депутаттар тарапынан қойылған сауалдарға жауап берді.

Сессияда қалалық бюджетке өзгерістер енгізу барысында бюджет кірісін ұлғайту есебінен, қаланың әлеуметтік және коммуналдық шаруашылық салаларына қомақты қаражат бағытталды. Атап айтсақ, Қызылорда қаласының Бөйтерек шағын ауданындағы орталық магистралды каналы арқылы өтетін көпір салуға, Сырдария өзенінің сол жағалауы №2 шағын ауданынан бес қабатты 10 тұрғын үйдің коммуналдық инженерлік инфрақұрылым желілерінің құрылысына сондай-ақ Сырдария өзенінің сол жағалауында орналасқан 40 МВт-тық жылу қазандығының

құрылысына, қаладағы ағын суларды тазарту қуаты тәулігіне 70 мың м3 биологиялық тазарту станциясын жаңғырту мен автоматтандыруға қаржы қаралады. Сонымен бірге қаладағы халықтың әлеуметтік осал топтарына жататын азаматтарға коммуналдық тұрғын үй қорынан пәтер сатып алу мен көпқабатты тұрғын үйлердің аулаларына күрделі жөндеуге бюджет қаражаты пайдаланылады.

Қала көшелеріне 30 аялдама орналастыруға, 26 дана электронды ақпараттық табло, 50 дана проекциялық жаяу жүргіншілер өткелдерін күтіп ұстауға, 25 дана жаяу жүргіншілер

ныстар айтылып, қалаға қарасты елді мекендердің инфрақұрылымын дамуы бағыты да сөз болды.

Биыл қала бюджеті 94 млрд 200 млн теңге деп бекітілді. Алайда оның көлемі облыс бюджетінен қаралған қосымша қаржы есебінен 140 млрд теңгеге жетті. Бұл қаржы тұрғындардың өмір

Сессия отырысына қатысқан қала әкімі биыл атқарылатын жұмыстардың жобасына тоқталды.

– Жақын күндері аймақ басшысының қолдауымен қаладағы жолдардың аясы кеңейтіліп, бірқатары 4 жолақтыға ауысады. Ақжарма ауылдық округіне қарасты Талдыарал

өткеліндегі диодты жарықтандырылған құрылысына, 75 дана тұрмыстық қатты қалдықтар алаңдары мен жәшіктерін күтіп ұстауға қаржы қаралады. Сессия қарауына шығарылған мәселелерді талқылау барысында депутаттар тарапына бірқатар ұсы-

сапасын арттыру бағытындағы өзекті мәселелерге жұмсалды. Жол көлік инфрақұрылымын дамыту, тұрғын үй құрылыстары, ауысу және көріз су жүйелерін жаңғырту, газдандыру, абаттандыру бағытындағы жобалар жүзеге асырылады.

елді мекеніне қосымша скважина орнатылады. Жаңадан су құбыры желілерінің құрылысы жүргізіледі. Негізінен биылғы бюджеттің ауқымды бөлігі жолдар сапасын жақсартуға жұмсалды. «Тауелсіздікке 25 жыл» даңғылының құрылысы Марал Ишан көшесіне дейін жалғасады, – деді қала әкімі Н.Ахатов.

«Ақмешіт-ақпарат»

БАЗАРЛАР ТАЛАПҚА САЙ БОЛУЫ КЕРЕК

Қала базарлары қайта жаңғыртудан өтуде. Қызылорда қаласында кәсіпкерлік саласы ілгерілеп келеді. Бұл туралы қалалық кәсіпкерлік және өнеркәсіп бөлімінің басшысы Марат Жетілгенов БАҚ өкілдеріне берген брифинг барысында кеңінен баяндап, атқарылған жұмыстар мен алдағы міндеттерге тоқталды.

– Өткен жылдың қорытындысы бойынша қала аумағында тіркелген кәсіпкерлер саны 35881-ге жеткен. Бұл – шағын және орта бизнестің қала экономикасындағы рөлі артып келе жатқанын білдіретін маңызды көрсеткіш. Оның ішінде белсенді жұмыс істеп тұрған кәсіпкерлердің үлесі 95,9 пайызды құрап отыр, – деді бөлім басшысы.

Кәсіпкерлік бөлімі халықты жұмыспен қамтудың негізгі тірегіне айналғанын атап өткен ол бұл салада 63631 азамат еңбек етіп жүргенін жеткізді. Сондай-ақ 374 млрд 752 млн теңгенің өнімі өндіріліп, өсім 47,1 пайызды көрсеткен. Өндіріс әлеуеті де жылдан-жылға артып келеді.

– Өткен жылдың қантар-желтоқсан айлары аралығында бөлшек сауданың нақты көлем индексі

102,6 пайызды құрап, жалпы айналымы 499 млрд 724 млн теңгеге жетті. Ал өткерме сауда көлемі 115,9 пайыздық өсіммен 314 млрд 598 млн теңгені көрсетті, – деді М.Жетілгенов.

Өнеркәсіп саласындағы көрсеткіштер де көңіл қуантады. Өткен жылы өнеркәсіп өндірісінің жалпы көлемі 549 млрд 253 млн теңгені құрап, өңдеу өнеркәсібінің үлесі 108 млрд 205 млн теңгеге жеткен. Бұл саладағы тұрақты даму экономиканың құрылымын әртараптандыруға жол ашып отыр. Инвестиция тарту бағытында да ауқымды жұмыстар атқарылған. Негізгі капиталға салынған инвестициялар көлемі 369 млрд 412 млн теңгеге жетіп, жоспарланған межеден 14,1 пайызға артығымен орындалған.

– Инвестициялар көлемінің артуы нәтижесінде өткен жылы жалпы құны 236,3 млрд теңгені құрайтын 16 инвестициялық жоба жүзеге асты. Бұл жобалар қала экономикасына тын серпін беріп қана қоймай, жаңа жұмыс орындарының ашылуына мүмкіндік жасады. Жұмыссыздар саны азайды, – деді бөлім басшысы.

Аталған жобалар қатарында заманауи кірпіш зауыты, нан-тоқаш және макарон өнімдерін өндіру кешені, екі шағын өнеркәсіптік парк, жоғары технологиялық айна өндірісі, күріш ақтау және ас тұзын өндіру зауытын кеңейту, шыны өндіру цехы мен жиһаз өндірісі бар. Сондай-ақ медициналық орталық пен жаңа сауда үйлері пайдалануға берілген. Сонымен қатар іске қосылған жобалар аясында 900-ден астам жаңа жұмыс орны құрылды.

Алдағы жылға жоспарланған жобалар да ауқымды. 2026 жылы қалада жалпы құны 31,2 млрд теңгені құрайтын 8 инвестициялық жобаны жүзеге асыру көзделіп отыр. Сондай-ақ қатты тұрмыстық қалдықтарды сұрыптау және қайта өңдеу бағытында жалпы құны 113,6 млрд теңгені құрайтын үш ірі

жобаның құрылысы басталмақ.

Сауда базарларының жағдайы көпшіліктің көкейінде жүрген мәселе. Бірі базарлардың орны ауысты деп шағымдана, енді бірі жаңа нысанға көшіріліп, қала орталығында қайта жөндеу жұмысы жүргізілу керек деседі. Себебі қала орталығы, атап айтсақ, Жайна, Ескі базар аумағы сын көтермейді. Қайта жаңғыртуды талап етеді.

– Қала аумағындағы сауда базарларын жаңғырту жұмыстары да кезең-кезеңімен жүргізілуде. Бұл мақсатта 6 млрд теңге инвестиция тарту жоспарланған. Кәзіргі таңда «Қанат» әмбебап базары толық жаңғыртылып, «Сұлтан» базары қайта іске қосылған. Ал «Асбол», «Сыбаға», «Талғат» базарларында құрылыс жұмыстары жалғасуда, – дейді бөлім басшысы.

Кәсіпкерлікті қолдау шараларының нәтижесі де айқын. «Ауыл аманаты» бағдарламасы аясында бірнеше жоба қаржыландырылып, ауылдық аймақтардағы кәсіпкерлікке тың серпін берілді. Екінші деңгейлі банктер мен өңірлік инвестициялық орталық арқылы да бірқатар жобаларға қаржылай қолдау көрсетілген. Нәтижесінде бірқатар өндіріс орындары ашылған. Мәселен, «Қызылорда-нан», «Панабек» өндірістік орны жақында іске қосылды. «Қызылорда-нан» жобасы аясында тек нан өнімдері ғана емес, ерекше қоспамен әзірленген, ерекше дизайнды тәттілер дайындалады. Сондай-ақ «Панабек» жиһаз фабрикасы да соңғы үлгідегі жиһаздарды әзірлеуге дайын. Мысалы, мектеп оқушыларына арналған парта Қызылорда қаласында осы уақытқа дейін өндірілмеген екен. Енді «Панабек» жиһаз фабрикасы жоктын орнын толтырмақ.

Айдана БАХТИЯР

Президент биліктің ашықтығы мен жауапкершілігін арттыру мақсатында «Есеп беретін Үкімет» қағидатын енгізді. Осының аясында Ақжарма ауылының әкімі Саттар Бейбітұлы БАҚ өкілдеріне брифинг берді.

АҚЖАРМА: шағын кәсіп — көпке нәсіп

Бүгінде ауылда 74 кәсіпкерлік нысан тіркеліп оның 35-і жұмыс істеп тұр екен. «Бизнес-Бастау» бағдарламасы аясында төрт тұрғын оқу курсын аяқтап, қайтарымысыз 6 млн 300 мың теңге грант иегері атанған. Олар қаржысын дөңкерлеу аппаратына, тігін машинасына, мал шаруашылығына, сүт өнімдерін дайындауға жұмсайды. Сондай-ақ «Ауыл аманаты» бағдарламасы аясында жалпы құны 5 млн 150 мың теңгені құрайтын СТО ашу жобасы да қолдау тапқан.

Округте 8 дүкен жұмыс істейді. Ауыл әкімінің айтуынша, азық-түлік бағасын тұрақтандыру мақсатында мониторингтік топ түсіндірме жүргізеді.

– Өткен жылы 17 отбасына атаулы әлеуметтік көмек тағайындалды. Азаматтарды тұрақты жұмысқа орналастыру және түрлі мемлекеттік бағдарламаға тартуға байланысты жыл сайын әлеуметтік көмек алушы отбасылар саны азайып келеді, – деді ол.

Ауылдық округте екі орта мектеп, «Ина-Жан» балабақшасы, мәдениет үйі, екі кітапхана жұмыс істейді. №9 және №10 кітапханада 35941 дана кітап

Думан КЕҢШІЛІК

Талсуат ауылдық округі үшін 2025 жыл табысты болды. Ауылдың әлеуметтік-экономикалық дамуына бағытталған бірқатар маңызды жоба жүзеге асты. Бұл туралы округ әкімі Ерлан Бейсенбаев брифингте БАҚ өкілдеріне мәлімдеді.

ӘЛЕУМЕТТІК САЛАДА ІЛГЕРІЛЕУ БАР

– Бүгінде 186 шағын және орта кәсіпкерлік нысан жұмыс істейді. 2025 жылы 7 жаңа кәсіпкер тіркеліп, 7 тұрақты жұмыс орны ашылды. Мемлекеттік бағдарламалар арқылы жалпы құны 34,2 млн теңгені құрайтын жобалар жүзеге асырылды. «Ауыл аманаты»

Айдана БАХТИЯР

бағдарламасы аясында 31,4 млн теңгеге бекіре шаруашылығын дамыту жобасы қаржыландырылды, – дейді ауыл әкімі.

Инфрақұрылымды дамыту бағытында да маңызды жұмыстар атқарылды. Ауылдағы әлеуметтік нысандарға апаратын жаяу жүргіншілер жолы мен көше жарығы толық жүргізілді. Жобаның жалпы құны – 75,8 млн теңге.

– Көкейде жүрген мәселелердің бірі жарық пен жол жөндеу еді. Бүгінде бірқатар көшелерге жарық бағаналары орнатылып, жол жөндеу және абаттандыру жұмыстары жүргізілді. А.Құнанбаев көшесіне жаңа бейнебақылау камералары орнатылып, 4 автобус аялдамасы қойылды. Сонымен қатар №178 мектеп пен «Заңғар» балабақшасы газ жүйесіне қосылды, – дейді Ерлан Бейсенбаев.

1920-1930 жылдардағы қалыңмалды жою саясаты

XX ғасырдың 20-30 жылдары Қазақстан Кеңес өкіметінің құрамында түбегейлі әлеуметтік, экономикалық және мәдени өзгерістер кезеңін бастан өткерді. Сол өзгерістердің бірі – дәстүрлі қазақ қоғамында ғасырлар бойы қалыптасқан қалыңмалды жою саясаты. Кеңес билігі бұл дәстүрді әйел тенсиздігінің, феодалдық-патриархалдық қатынастардың көрінісі деп бағалап, оны қоғамнан аластатуға ұмтылды.

Қалыңмал қазақ қоғамында некенің заңды белгісі саналған әлеуметтік-экономикалық дәстүр еді. Ол екі әулет арасындағы байланысты нығайтты, қыздың әлеуметтік қорғалуын қамтамасыз етті, некенің тұрақтылығына кепіл ретінде қарастырылды. Кеңес билігінің қалыңмалды жоюдағы негізгі мақсаттары мыналар болды: әйел теңдігін орнату, әйелді сатылатын зат ретінде қарастыруды жою, патриархалдық-феодалдық қатынастарды жою.

Облыстық мемлекеттік архив қорында қалыңмалды жою туралы декрет сақталған. Қырғыз Орталық Атқару комитеті және Халық Комиссарлар кеңесінің шығарған қаулысында төмендегідей деректер келтіріледі:

Қырғыз Кеңестік Социалистік Республикасын жаңа негіздерде құру ісіне кірісе отырып, Қырғыз Орталық атқару комитеті мен Халық Комиссарлары Кеңесі қырғыз тұрмысында сақталып келген, еңбекші қырғыз бұқарасының мойнына ауырталық болған ескі әдет-ғұрыптарға қарсы табанды күрес жүргізуді қажет деп санады.

Осындай ескіліктің қатарына қырғыз әйелінің ар-намысы мен қадір-қасиетін қорлап, оны құлдық жағдайға түсіретін қалыңмал жатады. Қалыңмал байлардың үстемдігін нығайтып, некеге тұру мәселесін адамның материалдық жағдайына тәуелді етті.

Социалистік Кеңестер Республикасында қырғыз әйелінің емін-еркіндігі мен сезімін зорлықпен түншықтыратын бұл институттың сақталуына орын болмауға тиіс болды. Осыған байланысты Қырғыз Орталық атқару комитеті мен халық комиссарлары кеңесі қаулы етті:

Қазақ өлжелік «Әйел теңдігі» журналы №3 (27)

1. Қырғыз халқының әдет-ғұрпы бойынша күйеу жігіттің өзі, оның ата-анасы, туыстары мен жежакттары тарапынан қалыңдықтың ата-анасына, туыстарына малмен, ақшамен немесе басқа да мүлікпен төленетін, әрі қалыңдықтың сол күйеу жігітке тұрмысқа шығуын міндеттейтін қалыңмал (қалыңдық үшін төлем) – жойылсын.

2. Қалыңмал жөніндегі барлық келісімдер, шарттар мен мәмілелер толық көлемде жарамсыз деп танылсын және ешқандай заңды күшке не болмасын.

3. Осы декрет жарияланғанға дейін төлеген қалыңмал, неке қиылған-қиылмағанына қарамастан қайтарылуға жатпайды.

4. Осы декреттің талаптарын бұзу қалыңмал ретінде берілген малды және өзге де қалыңмал мүлкін оны алған адамдардан екі есе, сондай-ақ екі тарапқа да бір жылдан аспайтын мерзімге бас бостандығынан айыру жазасын қолдануға әкеп соғын.

5. Осы декрет жергілікті жерлерде жарияланған күнінен бастап күшіне енеді делінген. 1920-1930 жылдардағы қалыңмалды жою саясаты Қазақстандағы кеңестік әлеуметтік реформалардың маңызды бөлігі болды. Ол әйел теңдігін жариялап, дәстүрлі қоғамды жаңартуға бағытталды. Дегенмен бұл саясат ұлттық салт-дәстүрлермен санаспай, әкімшілік әдістермен жүзеге асқандықтан, қоғамда күрделі әрі ұзаққа созылған өзгерістерге әкелді.

Сондай-ақ әйел теңдігі, қоғамдық өмірге қатынасу мәселесін анықтау жолында қазақ баспасөзінің орны ерекше болды. Соның бірі архив қорында сақталған араб кәріпмен жазылған Қызылорда қаласында шыққан «Әйел теңдігі» журналының №3 санының мұқабасын атауға болады. Бұл журналда қазақ әйелдерінің тұрмыс-тіршілігі, ағарту саласындағы жетістіктері мен кемшіліктері, қазақ әйелдерін қоғамдық-саяси өмірге араластыру секілді мәселелері көтеріліп, қалыңмал беру, қыздарды малға сату жайы көп сыналып, ана мен бала тәрбиесі туралы өзекті тақырыптар жарияланып отырды.

Қазақ қоғамында қалыңмал некенің маңызды шарты ретінде қабылданып, екі әулет арасындағы әлеуметтік және экономикалық байланысты нығайтты. Алайда Кеңес билігі бұл дәстүрді әйел тенсиздігінің көрінісі, қыз баланы тұрмысқа беру құралы деп бағалады. Сондықтан қалыңмалды жою арқылы әйелдердің қоғамдағы орнын арттыруды көздеді.

А.ҚАПАНОВА,

Қызылорда облыстық мемлекеттік архивінің
Архив құжаттарын пайдалану және жариялау бөлімінің 1 санатты археографы

Меншік иесі:

жауапкершілігі
шектелуі серіктестігі

Бас директор
Марат АРАЛБАЕВ

Қызылорда қалалық «Ақмешіт
апталығы» газетінің редакциясы

Бас редактор
Гүлмира ДІЛДӨБЕКОВА

Телефондар:
Бас директор - 40-11-10, 70-11-36 (факс)
Бас редактор - 40-11-10 (ішкі нөмір – 1009)
Қабылдау бөлмесі - 40-11-10 (ішкі нөмір – 1023)
Бас редактордың орынбасары - 40-11-10 (ішкі нөмір – 1022)
Жауапты хатшы, бөлімдер - 40-11-10 (ішкі нөмір – 1013, 1018, 1021)

Газеттің негізін қалаған Әділхан БӨЙМЕН

Мекен-жайымыз: 120008, Қызылорда қаласы, Бейбарыс сұлтан көшесі, 4А. Т.Жүргенов атындағы шығармашылық үйі.

Газет Қазақстан Республикасы Ақпарат және коммуникациялар министрлігі Ақпарат комитетінде 2019 жылдың 16 сәуірінде қайта тіркелген. Тіркеу куәлігі №17657-І.

«Ақмешіт апталығы» қалалық газеті КР СТ ISO 9001:2016 (ISO 9001:2015) «Сапа менеджменті жүйелері» талаптарына сәйкес КЗ. 4310318.07.03.01178 нөмірімен сертифицирталған.

Аптасына 2 рет, сейсенбі, сенбі күндері шығады.

Жарияланған материалдардағы пікірлер редакция қозғарасымен сәйкес келе бермейтіндігі, деректер мен мәліметтердің нақтылығына автордың, хабарландыру иесінің жауапты екендігі ескертіледі. Жарнама мазмұнына жарнама беруші жауапты.

Газет редакцияның компьютер орталығында теріліп, беттеліп, «ASU» баспа үйі ЖПС сенімгерлік басқаруындағы «Сыр медиа» ЖШС баспаханасында басылды. Тел: 8(7242) 40-06-68

Газеттің таралымы бойынша 70-14-08 телефонына хабарласуға болады. Қызылорда қаласы, Бейбарыс Сұлтан көшесі 4 А.

Таралымы 3872 Тапсырыс №173

Нөмірдің кезекші редакторы Думан КЕҢШІЛІК